

Джагфар Тарихы

1680 г.

“...Няма божество освен Бог, а Мохамед е посланик на Бога!

... По милостта на Всевишния и по волята на сеид Джагфар, аз, неговият бахши Иман, нанизах върху единната нишка на това посвествование манистата на нашите български исторически сказания - “*Гази-Барадж тарихъ*”, написана по думите на царя и емира Гази-Барадж от неговия тебир Гази-Баба Худжа, “*Бу-Юрган китабъ*” на сеид Мохамедяр, “*Шейх-Гали китабъ*” на мула Иш-Мохамед..., а също и словата и документите от архива на... сеид Джагфар, за да се запази споменът за деянията на нашия велик народ на българите... Не ще бъда съдник на описаното, защото аз самият не съм го видял, а само Всевишният знае, дали е било така или не.”

Предисловие на Бахши Иман

“Началото на нашите начала е в племената имен и синд.”

Гази Баба Худжа, “*Гази-Барадж Тарихъ*”

“... А в “*Хон китабъ*” на сеид Гали се съдържа следното известие на Шамс Тебир за произхода на народа на българите: преди 33 хиляди години предците на хоните - именците обитавали в Големи и Малки Рум, а народът на синдийците - по бреговете на Идел, наричана тогава Ура... След известно време дружествената общност на синдийците се разцепила на синдийци-ура и синдийци-мурдаси, които започнали да враждуват помежду си. Отначало надделели ура и започнали да господствуват... След известно време тюрките нападнали урците, но претърпели поръжение. Една част от тюрките избягала в Хин и дори отвъд Чулманско море, друга отишла в Големи Рум, трета пък попаднала в плен. Но в тази война урците отслабнали и мурдасите се опълчили срещу тях. Бийовете на поробените тюрки помогнали на мурдасите и те завзели върховенството. Но тюрките не получили очакваната свобода и тогава те избили своите бийове и се присъединили към урския род сабан...”

След известно време арабите разбили именците от областта на река Кубрат и Големи Рум и повечето от тях отишли на изток през Малки Рум. Тюрките от Големи Рум тръгнали с тях и се наели на служба при именците от Малки Рум, където получили прозвището “тормен” (“*бичи хора*”). По-късно това название било преправено в “тюркмен”...

Когато отишлите на изток именци се приближили до реките Ака-Идел и Шир, мурдасите се опитали да попречат на придвижването им и влезли в бой с тях. Но урците преминали на страната на именците и мурдасите били разбити. След това именците отишли още по-далеч на изток, търсейки подобие на своята родина, като го намерили в Хин. Но част от именския род Дуло останала в Ура и предложила на урците да си опитат щастието в напуснатата от тях родина.

Урците охотно се съгласили и отишли на юг, където се разделили на карасаклани, ак-саклани или масгути, кашанци, сабани, перси, азербайджанци и синдийци. Това преселение било преди 11 хиляди години...

Сетне от синдийците се отделили самарците, които отишли по-далеч от всички и заели областта на река Кубрат. Тук те основали държавата Самар..."

Непосочен автор

"Бащата на Джамбек - Карамъш - който оглавяваше станцията, бил написал книга за хазарските и иделските древности... Самата книга изгоряла по времето на нападенията на кукджакските ари срещу Биш-Балту, но къранбашията ми разправи много сведения от нея. В нея се казвали много неща за заблужденията на нашите джулари, както наричали някога езичниците-огнепоклонници... А те наричали Бога и цялата Вселена, създадена от него, с думата "Йяма" или "Гима" ("Йима"). От тази дума произлязло другото название на Бога - "Йямал", което означавало "*Господар на Вселената*". А името "Джам" или "Шам" също произлиза от тази древна дума и означава "*Белязан или Пазен от Бога*". Старото название на жреца - имче - също произлиза от нея и означава "*служител на Бога*". Друго едно название, свързано с тази дума, е "йамак", под което се разбирал митът и разказът на имче за неговото въображаемо пътешествие до небето...

От митовете най-интересен ми се стори дастанът за Тагмър или Таймър, както се наричаше в него алп-биката Яребица. Според него тя родила първите хора, а сетне поискала и да ги управлява. Туран не ѝ разрешила да царува в държавата Туран и тогава Таймър уговорила злите духове да построят "*стената на дивовете*" и да погубят хората. Заради това Тангра я превърнал в голяма мишка или плъх. След това тя започнала да се нарича алп-бика Мишка [Кузге] или Киргиз-Киркиз [Дивата или Свободната Девойка] и да се счита за дух на женското своеволие и упорство. Някои считали, че именно тя, като се появила в царството Идел под образа на прекрасна девойка, предизвикала многовековните размирици в държавата. Отначало тя очаровала всички български принцове и дори ги уговорила да се оженят за нея, а сетне изпокарала братята, като отдавала предпочитанията си ту на едного, ту на другото от тях. Когато я прогонили от Идел, тя отишла в Кашан, където станала обект на поклонение за масгутите. Затова Тангра наказал това племе, което започнало да се нарича също киргизи - от името Киргиз. То прекратило съществуването си и дори една малка група от оцелели масгути започнала да носи името на българската династия Алан, някои представители на която избягали при тях. Степите на масгутите били заети от къпчаците, които поради това започнали да се наричат и киргизи...

Карамъш си спомняше и много значения на думата "каган" или "хакан". Това е "*небесен гръм*", "*глас Божи*", "*песен, изпълнявана от жреца в акомпанимента на дайре и барабан*", "*мелодия, изпълнявана в чест на Бога, алповете и възкачането на царя на трона*", "*жрец-изпълнител на езически песни*"... Тъй като Аудан бил изпълнител на жречески песни, той бил наречен "каган". На тази дума потомците на алпа - българските царе - придали значението на царска

титла, след което думата “каган” (“хакан”) започнала да означава също и “император”, “цар””

Кул Гали, “Хон Китабъ”

“А трябва да се каже, че за древността на племето на българите сеид Якуб разказва следното в своята “Кадѝ китабъ”, основавайки се на сведенията от “Хазар тарихъ” на Абдалах бине Микаил Башту: “... Камърците са клон на синдийците. Те се нарекли така, защото вярвали в приказката за това, че Всевишният направил тяхната прамайка - Камър-Аби - от тесто. Камърците толкова я почитали, че наричали с нейното име и момчетата. Те не изтърпали това, че останалите синдийци започнали да придават на каменните изваяния на върховното синдийско божество - Тара или Тангра - кощунствения вид на обикновен човек, а не на островърхата каменна планина Самар с гладки равни склонове, и се завърнали от Синд в предишното си местожителство - при река Самар край планината Самар. Тяхната област започнала да се нарича Туран... Но когато една част от туранците започнала да прави изваяния на Тара от чисто злато, а друга - от глина, третата ги напуснала и се заселила в друга местност, наречена в чест на предишното им местобитаване Самар. Тях започнали да ги наричат самарци, а всички останали - масгути...”

Гази Баба Худжа, “Гази-Барадж Тарихъ”

“Масгутите били едно от синдийските племена, които сирите наричали също и саклани. След като част от сакланите се обединили с тюрките в един народ на българите, започнали да наричат саклани често и самите българи... Друга една част от сакланите и българите, както вече писах, отишла във Велики Хин [Индия] през планините, които нашите наричат Кара Коръм, т.е. “Великата или Високата Стена”. Така хоните наричали и стената, с която чинците се оградени от тях. А думата “коръм” означавала освен това и “ров”, “вал” и “лагер”...”

Кул Гали, “Хон Китабъ”

“А с думата “самар” синдийците наричали и най-красивите и високи планини, иззад които изгрява слънцето.

На запад отишли онези, които наричали изваянията с думата “тарвил”. Те били наричани още аси или армани.

По пътя някои преселници отслабнали и били изоставени от останалите край подножията на планините Каф в Азербайджан. По-късно ги нападнали масгутите и временно ги подчинили, превръщайки ги в свои роби. Част от изоставените аси, като не понесли гнета, избягали в сакланските степи на север, където получили названието “коли”, т.е. “роби”. Наричали ги също “ас-коли”.

А преселниците от Идел, които отишли най-далеч от всички на запад, се наричали българи... На новото място те най-напред издигнали огромна планина в чест на Тара и нарекли по нея и страната си - Самар.”

Гази Баба Худжа, “Гази-Барадж Тарихъ”, по Якуб ибн Нугман, “Кадѝ Китабъ”

“Първи владетел на самарците бил Май или Мар, затова неговите потомци се наричали Мардуан или Мардукан...”

Непосочен автор по Кул Гали, “*Хон Китабъ*”

“...А град Болгар бурджаните отначало наричали Мардуан или Мардукан, тъй като вярвали, че го е основал най-напред самият Мар преди да замине за страната Самар...”

Гази Баб Худжа, “*Гази-Барадж Тарихъ*”

“Той живял 300 години и бил истински праведник, за което след земната му смърт Тангра го пренесъл на осмото небе. Погребали го в седем-етажна кула-гробница. Гробниците-кули на другите владетели и знатни жители самарците наричали в памет на Мар “Май-юль” (“*Пътят на [праведния] Мар [към небето]*”), тъй като искали Всевишния да им дари същите милости след смъртта. А бедните, които не могли да построят гробници, били погребвани в планински пещери. По-късно, когато българите отишли в степите, започнали да изкопават погребалните пещери в земята...”

Освен това самарците издигали Молитвени Кули или “Джок Йортъ”. Тези здания имали 3 или 7 етажа...

Самарците вярвали, че чрез разположението на звездите или с другите небесни явления Всевишният им показва тяхното бъдеще, затова особено почитали звездогадателите и извършвали постоянни наблюдения на небето...

Освен това самарците почитали и планините с гладкостранни върхове и стъпаловидни подножия, тъй като вярвали, че на тях се извършват явленията на Всевишния. Тези свещени планини се наричали Самар и това име самарците дали на своята държава. А държавата Самар се състояла от владения, представляващи градове със заобикалящите ги поля и пастбища, а в нея царували по ред владетелите на тези градове... Свободните самарци се наричали с думата “бал” или “бул”, която значела “*господар*”. Хората от воинското съсловие, набирани от скотовъдците, се наричали “булгар”, т.е. “*господар-воин*”, тъй като “гар” означавало “*воин*” и “*богатири*”. При арабите пък думата “бал” започнала да означава “*Бог*”.

А българите служели не на отделните владетели - валии, а само на царете - улуг-валиите или батовете на Самар...

Съсловията на зависимите хора се наричали “берджул”. Освен това самарците имали и съсловие на служителите на вярата - бояри, наричащи се “есегел”. А “есегел” означавало “*Божия град*”, тъй като “ас” или “ес” на самарски значело “*Всевишния*”, а “гел” - “*град*”. Това название носели онези части от самарските градове, където се намирили главните храмове, затова и служещите тук бояри се наричали “есегел”...

Непосочен автор по Кул Гали, “*Хон Китабъ*”

“... Първи от българите, който започнал да лекува без да използва лекарства, бил Мидан, по прозвище Баръс. Отначало той живял в Самар, а сетне се преселил в Азербайджан. Той можел да приема различни образи и благодарение на това да достига нужното състояние и да усилва въздействието си върху болния с цел неговото излекуване. Така той се превръщал ту в гигантски альп [великан], ту в барс, откъдето е и прозвището му... Това лечение той допълвал с физически и духовни упражнения и особено хранене... Неговите ученици се наричали “миданчи”... А мула Бакир [Ахмед ибн Фадлан] се отнасял враждебно към това изкуство и убедил Алмъш да го забрани и да премине към привичните за мюсюлманите от Гарабстан [Арабия] начини за лекуване. Но миданчиите, наричани от народа също и “аварчи”, продължавали да практикуват тайно...”

Непосочен автор

“Още при Мар българите разбили и подчинили арабите и покорили Големи Рум. И тогава на южната част на Големи Рум дали названието “Бал-и стан” (“Господарска земя”). Покорените арабски вождове били задължени да издълбават върху печатите си знака J (чигендек), означаващ “покорност”. Братството “Ел-Хум” придало на този знак значението “покорност на Всевишния” и затова той се поставя на надгробните камъни на праведниците и в джамиите. А северната част на Големи Рум получила името на Кимер или Камър-Батър - главнокомандуващия на българите. След като се оттеглил от службата, той се заселил тук със своите хора и те започнали да се наричат кимерци...”

Непосочен автор

“А разцвела си тази държава на каф-българите достигнала при цар Камър-Батър. Описанията на живота му, намиращи се в книгата на менлъ Абдалах, твърде напомнят живоописанията на Юсуф [Йосиф]... Но след смъртта му някои от самарците замърсили с нечистотии водата, забравяйки, че тя също се считала за свещена, защото отразявала тяхното божество Тара. Разгневеното божество решило заради този грях да потопа цялата земя Самар, но отначало предупредило хората със страшен глас. От този глас земята се разтърсила и изпадали всички листа на дърветата. Част от самарците, като се уплашила, отишла още по-далеч на запад и се нарекла за спомен от знамението “агачири”, т.е. “хора на дърветата”. Те достигнали Миср [Египет], където също живяли известно време и построили множество планини - Самари или Джукетау. А сред останалите имало един род самарци, които не били оскърбявали водите. Всевишният ги съжалил и им дал кораб, за да се спасят, а сетне потопил целия Самар. Когато водата отново се оттеглила по волята на Тангра, корабът останал на върха на планината Самар, а спасилият се род, като се нарекъл “Нау” (“Нос”), се спуснал от нея на земята. Този род постепенно станал многочислен и започнал да почита и планината, и кораба. Но една част от него веднъж се възмутила и смъкнала кораба долу, считайки, че никаква вещ не бива да се намира на Джукетау - свещената молитвена планина.

А вътре в тази и другите планини Самар те правели пещера, където поставяли умрелите хора. И ако умирал мъжът, жена му била зазиждана жива в пещерата с

него, а ако умираше жена, която била спечелила свадбения двубой с мъжа си, то заедно с тялото ѝ зазиждали в пещерата нейния мъж.

Когато свалили кораба от планината, повечето самарци осъдили виновниците за това на изгнание. Тогава осъдените се качили на този кораб и като преплували Сакланско море се заселили в Джалда [Крим] и околните степи. А техният вожд бил знатният воин Таргиз или Тарсиз...

Преселниците, които били наречени “кимерци” - изопачената дума “камърци” - започнали след смъртта му да го почитат. И в негова памет, разказват, по време на джиена прескачали мечове, забити в земята с острието нагоре.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“А тук [в Големи Рум] се намирал големият град Атряч, в който живеели основалите го именци, кимерци и араби. От този град в самарския град Ат-Алан дошъл проповедникът Авар-Хум или Бар, когото арабите наричали Ибрахим. Ибрахим започнал да проповядва истинската вяра и арабите от Самар го поддържали. А трябва да се каже, че още по това време подвластните араби в самия Самар представлявали мнозинството от населението и затова валията на Ат-Алан побързал да прогони опасния за властта проповедник. Тогава Ибрахим отишъл надолу по течението на Кубрат и основал там нов град. Валията, като искал да прогони оттам последователите на Ибрахим, осквернил водата на реката с нечистотии. За това Всевишният наказал Ат-Алан с Потопа. Но преди това Творецът с глас предупредил за предстоящото наказание невинните и послушалите гласа, включително последователите на Ибрахим, се оттеглили на безопасни места. След това по волята на Твореца настъпил Потопът и областта на Ат-Алан била погълната от водите на морето...”

След Потопа числеността на самарците станала още по-малка и затова в Самар надделял арабският език. На него започнали да говорят дори управителите на владения от рода на Мар. И само българите запазвали самарския си език. А всички онези самарци, които започнали да говорят на арабски, българите нарекли берджули, а арабският език - берджулски. Но при това българите не престанали да служат на своите царе, макар и те да станали берджули. Впрочем сардарите на българите били също потомци на Мар и неговата жена от рода Дуло - Себерчи...

Най-могъщият самарски цар, праотец на сардарите на българите, бил Нимруз, а най-могъщият берджулски цар - Азаркан...”

Непосочен автор

“Три хилядолетия преди Бургаската война иделският цар Челбек изпратил в Самар голяма войска (“урус чиру”), за да помогне на тамошните българи да задържат властта след Самарското Наводнение (Потопа). Но край планините Кап-Каш при нашия пълководец Куберчек дошъл самият свален български цар на Самар Хон-Улан и казал, че царството му е престанало да съществува и че той иска да си построи ново - в Хин, при Шестте Планини [Алтай]. Те тръгнали заедно на изток и в земята на сирите (сирите) - предците на всички тюрки -

основали голяма държава. Хон-Улан застанал начело на държавата и я нарекъл със своето име “Хон”... Живеещите в съседство кѳтаи се опитали да им попречат, но били разбити от Куберчек и повечето от тях се подчинили на Хон-Улан... По-късно била измислена историята за основаването на държавата на хоните от Иджик, сина на Боян, макар всички да знаят, че синът на Боян - Джам-Иджик е основал държавата Идел. Очевидно за тази история в държавата на хоните са научили от иделските българи, които се заселили там... С името “Куберчек”, което означавало “*лодкар-превозвач*”, нарекли по-късно и кана на Българската държава Курбат, понеже започнал да взема от търговците в полза на нашата Държава голям данък за прехвърлянето през реката...”

Кул Гали, “*Хон Китабъ*”

“Габдула ибн Микаил Башту пише, че хората от племето имен живеели на разпръснати семейства по двата бряга на река Амул, която гѳмжала от змии, и се занимавали с риболов, лов и събиране на плодове. Поради страха от змиите, хората не се решавали да пресичат реката и ловели риба на брега. И само един от тях - Боян - бил превозвач и змиите не го закачали. А тѳй като той бил единствената връзка между семействата от двата бряга и се отличавал със смелост и честност, хората го избрали за свой вожд.

Когато Боян остарял и като капак на всичко се разболял, синовете му го изоставили на брега на реката. Тогава той започнал да моли Всевишния да му изпрати син, за да му помага. Творецът изхвърлил на брега на реката една огромна риба, от лявото ухо на която в образа на змия се появил най-малкия му син - Иджик.

След смъртта на Боян жените от племето започнали да раждат мъртви деца и Иджик, като събрал мъжете, се преселил с тях отначало във владенията на своя брат Лаиш, а сетне - в планините Хон. Тук той станал владетел, благодарение на мъжеството на именците - отлични стрелци с лѳк. Покорилите му се кѳтайски тюрки ядяли полусурово месо и никога не се къпели във вода, защото произлизили от вълка Чин и се стараели да запазят върху себе си собствените му вѳшки. А ако вѳшките много им досаждали, кѳтаите ги умъртвявали със зѳби като вѳлци. Жените и момичетата на кѳтайските тюрки свободно се съвокуплявали с всеки мъж навсякъде, където можели. Хората именци не могли да изтърпят да гледат това. Като взели от кѳтаите няколко момичета, все още не успели да привикнат към мръсотията и блудството на своите майки, именците начело с Иджик започнали да преминават от едно тюркско селище в друго, за да не гледат по-дълго мерзкия живот на кѳтаите. Големи реки, годни за плаване, в планините нямало, затова именците вървели пеша. Но това било тежко, затова Иджик наредил на хората да се научат да яздят на конете, каквито кѳтайските тюрки имали. Иджик наредил когато пристига някъде да събират народа и да подготвят угощение и данък. По време на пребиваванията си, той извършвал назначения, съдил и давал наставления. Тези събори се наричали джиени... За да живеят сред тюрките, именците трябвало да изучат техния език...

Когато момичетата порастнали, именците, като ги възпитали по своему, ги взели за жени и нарекли себе си и своите потомци хони. Те никога не се сближавали с кѳтаите от гнусливост, а онези им отвърщали с омраза. Като се

страхувал от бунтове, Иджик прибрал при себе си всички тюркски оръжейници, облякъл в железни доспехи своите хора и техните коне и забранил на кътаите да имат бойно оръжие и да носят ризници. Отявлените бунтари от това племе наредил да изпращат в набези срещу Хин, за да бият хинците, вместо хоните...”

Гази Баба Худжа, “*Гази-Барадж Тарихъ*”

“Когато в Самар се случил Потопът, сред хинските именци избухнала борба за власт. Разстоеният от междуособиците техен цар... със своята дружина отишъл на запад и покорил тюрките. Тук мъжете именци... вземали за жени тюркини и затова децата им започнали да говорят на тюркски език... Така възникнал народът на хоните, който въпреки приемането на тюркското наречие, съхранил чисти именските традиции - дори такива, като обичая мъжете да сплитат косите си в плитки. Няма нужда да се казва, че хоните, разбира се, запазили и главния и неукротим именски стремеж за създаването на велики държави и господство над целия свят. Някои са склонни да ги осъждат за това, но самите те казвали, че ги движи волята на самия Всевишен и че не са в състояние да й се противопоставят... Тюрките, които лекомислено им оказали съпротива, хоните поробили... и ги изпращали в битката пред себе си... А на моджарите, които доброволно признали властта им и охотно сплели косите си в плитки, хоните дали правата на свободни и преди 4 хиляди години ги изпратили в набег на запад. Тъй като хоните им обещали да им дадат по-голямата част от покорената от тях земя, моджарите проявили усърдие и завзели областта на Себер. Живеещите тук ари в ужас избягали още по-далеч на запад - в областта Ура. Моджарите ги последвали. Появата на огромните тълпи обезумели от страх ари и на уверените в себе си моджари, които всички считали за именци или хони, предизвикала паника сред мурдасите. Без особена съпротива, мурдасите започнали да отстъпват на групи на запад. Кара-сакланите не ги пропуснали през своите степи и на мурдасите се наложило да се промъкват през гъстите гори. От първата група мурдаси, които отишли на запад, произлезли улагците, от втората - алманците, от третата - артанците, от четвъртата - улчийците, от петата - тирците... Тирците увлекли със себе си една част от кара-сакланите, която се отделила начело с бия Аспарчук в областта “Ака Джир” на река Ака и затова се нарекли акаджири. С помощта на тези саклани-акаджири тирците завладяли Малки Рум и остров Креш, като безжалостно изтребили тамошните именци. След това тирците се нарекли румци. Думата “Рум” или “Рям” на именски означавала “*хълм, покрит с хресталак*” и тъй като в земята на именците имало в изобилие тъкмо такива хълмове, те я нарекли Рум. А названието на остров Креш, който бил дълъг три прехода, означавало “*борцовски*”. Веднъж в годината тук се събирали именските богатири и се борели помежду си. Победителят можел да се ожени за всяка от принцесите на царския дом или да освободи рода си от зависимост... Само една малка част от именците и помагащите им торменци успяли да отстъпят в Атряч. Тирците и акаджирите ги последвали и разгромили Атряч - наистина, след дълга обсада. Когато врагът вече нахлувал в града, торменците отишли от Атряч в Хорасан, а кимерците се отправили в Кара-Саклан. Именците пък, които повярвали на обещанията на неприятеля да им запази живота и гражданските права, останали и били избити...”

Непосочен автор

“Изплашени от тези нападения, някои карамуенци [африканци] избягали от своята област в страната Шим [Синай] и там, укривайки се много години, се спасили. За спомен от това спасение те се нарекли шимба и установили ден за празнуването му. След 40 години, когато нападенията на кимерците били прекратени, шимбайците... се наели на служба при балистанските владетели... Като видяли, че балистанците враждуват помежду си, шимбайците... завзели от тях една част от Балистан и се заселили в нея... По името на сектата “яхуд” всички шимбайци започнали да се наричат яхуди [юдеи]...”

Кул Гали по разказа на един караим

“За помощта тирците... помогнали на акаджирите да завземат властта над целия Кара-Саклан. Но когато се появили кимерците, сакланите съборили властта на акаджирската династия и поставили на чело на себе си вожда на кимерците Таргиз или Тарвил. Но по-късно румците отново помогнали на акаджирите да дойдат на власт и те прогонили кимерците от тяхната област Тамя или Темен. Избягалите кимерци постъпили на служба при берджулския цар Азаркан и се нарекли азарканци. После това название било преправено в усерган...”

Непосочен автор

“После тук дошли иделските българи, прогонили едните и покорили другите кимерци заради някогашната обида... Част от българите, заедно с подвластните на Идел къпчащи, се впуснала да преследва избягалите кимерци и като намерила там масгутите, започнала да гони и тях.”

Гази Баба Худжа, “*Гази-Барадж Тарихъ*”

“... Вторият град се нарича Тамя-Маджи [съвр. Новоросийск] - в чест на сина на цар Буртас - Маджи-Иджик, който отнел земята Дуртсу от камърците [кимерийците] и го основал... Третият град също основал Маджи и му дал името Турган - “*Невеста*” [съвр. Геленджик], тъй като тук негова невеста станала Чъпчък - дъщерята на Абраг, основателя на рода Абраг. А думата “турган” е рядко срещаща се днес форма на името на алп-биката Туран, считана за покровителка на невестите...”

...Този град [Кагърай] бил основан в земята на абасите, който му дал едно от имената на алпа Кубар. Работата е там, че абасите, които се присъединили към Маджи, особено почитали алпа на морето, за какъвто при тях се считал алпът Кубар... Нашите, като считали, че колкото повече имена има един човек или град, толкова той е по-щастлив, наричат Кагърай и с още едно име на Кубар - Наджигай...

... А всички тези названия са български и били дадени от сина на Буртас - Маджи, който също минал отгук със своята войска... Ходай-Утъ [*“Божествена трева*”, съвр. Гудаута] представлява най-доброто пастбище в страната на шаните. Но шаните не смеят да пасят добитъка си тук, тъй като според техните вярвания тук пасе морският кон на Кубар. Един пастир въпреки това пренебрегнал забраната, а когато конят излязъл от морето, се скрил и го заловил. Конят с човешки глас започнал да моли пастиря да го пусне по живо по

здро, но похитителят не искал да изтърве славната плячка. Той се качил на коня и започнал да го подкарва надалеч от брега, когато изведнъж от морето се надигнала огромна вълна и погълнала пастиря, заедно с цялото му стадо...

В Гуму много от воините на Маджи се разболели и умряли, което принудило сина на Бургас да се върне обратно. В Гуму до ден днешен се пазят камъните и дюрбетата, поставени от Маджи на гробовете на неговите дружинници. Като спомен за погребването тук на голям брой воини тази местност била наречена от Маджи "Гуму" [*"Погребения"*] ...

В края на краищата Маджи успял да стигне до Самар през земите на карамасгутите [осетини и албанци] и барджийците [перси]. Като разбил барджийците и джаграите [семитите], Маджи освободил от тяхното иго българите от Мосха и Дяу-Хонджак [Карабах, Гянджа и съседните земи], т.е. сабаните. Сабаните от Мосха-Хонджак били толкова зарадвани от това, че нарекли главния си град Бачман [съвр. Батуми], т.е. "*Горд*" ("*Свободолюбив*")... Дяу-Хонджак е изконната земя на сабанските българи... Нас те наричат ту хони, ту къпчащи, а понякога илемци като спомен от това, че боен вик на армията на Маджи била думата "илем" - "*родина*". Всичко това прилича на истина - нали Маджи отвоювал южната част от родината на българите - Самар..."

Кул Гали, "*Хон Кутабъ*"

"После, като се върнали, българите открили, че заселените в Саклан къпчащи се смесили с кимерците и започнали да почитат Таргиз. Тогава те ги прогонили заради това на реките Дебер и Шир. А от българите, които ходили в Самар, произлезли урусите, а от ширските таргизци - мурдасите..."

А агачирите били прогонени от Миср от арабите и отишли в Сакланската степ... Но тук колите ги посрещнали недружелюбно и ги превърнали в свои роби... А останалите в Самар аси под названието аски българи също в края на краищата отишли в Яна Идел, при езерото Кабан, и в Азербайджан, където се обединили с тамошните българи-тюрки... По-късно персите преселили хиляда от тюрките от Яна Идел, част от който бил Арман, в Хорасан..."

Гази Баба Худжа, "*Гази-Барадж Тарихъ*" по Якуб ибн Нугман ("*Кади Кутабъ*") и Абдула ибн Микаил Башту ("*Хазар Тарихъ*")

"Според думите на бека, хазарите били същите онези самарски българи, които барджийците [персите] изселили от Арман в Кашан. Тъй като тези изгнаници били хиляда души, то барджийците ги нарекли "хазар", което на техния език означава "*хиляда*". А другите българи наричали хазарите по нашему - "мен" или "мин", а също и "сарт"... Тъй като хазарите били изкусни търговци, тяхното название "сарт" започнало да означава в някои места "*търговец*"... Менците оглавили няколко тюркски племена от Кашан и дали на всички тях своето барджийско прозвище... Според неговото мнение от думата "сир" ("сър"), означаваща "*седел*", произлязло названието на най-древните тюркски предци на българите - сирби или серби - означаващо "*седемте рода*". Едва по-късно названието "серби", както и думата "чирмъш" започнало да означава тюрките от България, които останали в заблудението на езичеството. Освен това нашите

улани [едри феодали] често наричат с думата “серби” своите игенчеи [крепостни]...

Част от българите-сири по своя път се спирали на реката на масгутите, на която дали своето име “Сър-Даря”, т.е. “река на сирите”. По-късно на това название придали смисъла “Седемте Реки” (“Седморечието”). Именно в тези области на Сър-Даря, както казват, израстнал и възмъжал принц Газан...”

Кул Гали, “Хон Китабъ”

“Потомъкът на Таргиз - Ат се завърнал в Кара-Саклан и отново свалил властта на акаджирската династия, но румският цар Аламир-Султан отново я възстановил... Ат се оттеглил на изток - в Ура - и в чест на него и страната, и реката Ура получили названието Атил... Освен с военна помощ румците, бойки се да не загубят съюза с акаджирите, ги подкупвали с пари, скъпи вещи и вино и напълно ги пропили...”

Берджулските царе на Самар също били в края на краищата свалени от царете на Персия и българите започнали да служат вече на тях. Една част от българите начело с Мосха персите заселили в две места на Кафската област, едни от които по-късно отишли в Гурджа, други - в Азербайджан, а трети - азарканците - в Хорасан. Това успокоило живеещите там тюркмени, които не се доверявали на персите. А в Малки Рум торменците били живяли край планините Балкантау и когато се озовали в Хорасан, те нарекли и местните планини Балкантау като спомен за своята родина. А названието на планините се превежда от самарски като “Планини на Божествената Власт”...

Сетне дошъл Аламир-Султан, когото персите наричали Искандер Зулкарнайн, и убил царя на персите. След това нямало кого да защитават и българите от Кафската област преминали под властта на Аламир-Султан... Сардарът на българите, потомъкът на Мар - Аудан - се оженил за дъщерята на Аламир-Султан - Боз-би...

След смъртта на Аламир-Султан по време на поход в страната Ура или Атил, кафските българи започнали да служат на азербайджанските царе. Тази служба обаче, не била много дълга. Походът на Аламир-Султан в Атил принудил част от противостоящите му масгути да отидат в Кара-Саклан и да подчинят тази земя.”

Непосочен автор

“По-късно от Туран дошла част от масгутите, отделила се от останалите в степта Танг-Алан (“Каменна Поляна”) и поради това получила прозвището “алани” (“поляни”). А нашите, изопачавайки “танг” в “сак”, започнали да ги наричат саклани. И тези саклани, като присъединили към себе си мурдасите и агачирите, разбили техните врагове - колите и завладели степта на победените... А започнали да ги наричат също кара-масгути за разлика от техните сродници - ак-масгутите, които останали в Туркестан. А степта на къпчаците, простираща се от Сула до Агидел, започнали да наричат Саклан... а всички потомци на асите, които живеели в нея - саклани или алани...”

Гази Баба Худжа, “Гази-Барадж Тарихъ” по Якуб ибн Нугман (“*Кади Китабъ*”) и Абдула ибн Микаил Башту (“*Хазар Тарихъ*”)

“Отначало те, без да се съобразяват, оставили низшата власт над покорените кара-саклани на акаджирската династия. Но след като акаджирите се опитали с помощта на румците да си върнат властта над Кара-Саклан, царят на масгутите Азак обявил акаджирите извън закона и поканил на служба при себе си българите. Сардарът на българите Юрган, който бил потомък на Аудан и Бозби, приел поканата и пристигнал в Саклан с част от своите българи на брой 5 хиляди тирме [юрти]. Азак дал на българите земята между Темен и Българско море за това, че Юрган помогнал на масгутите да разбият акаджирите. Бийовете на акаджирите били поголовно изстребени, а народът пощаден и станал български род. След това Юрган се оженил за принцеса от таргизкия род Ат, благодарение на което и таргизците станали български род, а той самия бил назначен от Азак за улуг-бег на Кара-Саклан...”

Когато властта в Кара-Саклан преминала към рода на по-младия син на Азак - Алан, положението на българите се променило. Алан отстранил другите си братя от властта и започнал всячески да притеснява българите, които поддържали големия син на Азак - Аспарух. Затова когато при Агидел дошъл първият хонски вожд Кама-Батър и образувал държавата Буляр, голяма част от българите незабавно го признали за кан и започнала да служи на него. Тъй като вожд на българите тогава бил Бесер-бий, то хоните започнали да наричат българите бесермени. По-късно така започнали да наричат българите и тюрките и урусите... А друга част от българите, получила названието бурджан, останала в Джураш, трета - в Темен, четвърта - на Шир, а пета - в Кара-Саклан...”

Непосочен автор

“По времето на Иджиковия потомък Тиган, наречен заради многочислените си победи над хинците Хин-Батър, притиснатият хински цар изпратил свои хора при кьтайските тюрки и наредил да им предадат: “Когато вашите предци живееха под нашата власт, вие почти не усещайте нейната тежест. Сега жестоко ви управлява малобройният народ на хоните, а вие вместо да ни помогнете в борбата с тях, воювате за тях срещу нас. Умни ли сте? Тогава унищожете хоните и се върнете отново под нашата благостна власт!”. Като чули призива на царя на Хин, кьтаите нападнали през нощта стана на Хин-Батър и избили всички хони, които били в него. Жената на Хин-Батър успяла да хвърли сина си в река Дуло в един голям котел преди да бъде обкръжена от враговете. Отсекли й ръцете и краката и тя умряла в мъчения. Микаил Башту в “*Шан къзь дастанъ*” разказва, че един елен, дошъл на водопой, закачил котела с рогата си и отнесъл момчето в Седморечието. Там го приютил и отгледал царят на масгутите Мар. То било наречено Газан, оженило се за дъщерята на Мар, а своя род Дуло започнало да нарича и Мардуан-Дуло.

Междувременно хоните, които се намирали в другия лагер, вече си избрали нов цар - Хазар. Като узнал за това, Газан заедно с масгутите, наречени от него баджанаци, нахлул в царството на Хазар. Хоните тутакси преминали на страната на Газан, а Хазар избягал при кьтайските тюрки и станал техен вожд.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”* по Габдула ибн Микаил Башту

“А майката на този знаменит бояр [Бу-Юрган] била от юрганския род на хонското племе хот или хотраг. А в древността това племе се наричало сохот или на сербийски - хол - но по-късно тази дума придобила формата хот или хотраг. А от всички хонски племена единствено племето утиг или утяк можело да съперничи по сила и численост с хотрагците. След разгрома на хоните от чинците, тюрките и сербийците при кан Тиган, наречен Хин-Батър, хотите и утигите се разбягали в различни страни. Хотите се заселили на река Соб или Собол (Субъл), десния ѝ приток Байгул и левите ѝ притоци Сасъ-Идел и Тора-су. А Собол се влива в Чулманско море. Кар дингезе [*“Морето на снеговете”*] и Кара дингез [*“Черно море”*] са само заливи на това огромно море. Името на великата река Собол е дадено от потомците на хотите, които уседнали в нейната област и начело с бия Туба, заедно с кара-оймеките, влезли в Държавата по време на управлението на Колън и неговия син Анбал. А тъй като оттук изнасяли най-хубавите в света самури, то и те при нас били наречени “собол”.

(...)

А утигите се заселили западно от хотите - между Идел и Агидел. Тук те се смесили с мурдасите и възприели от тях земеделските навици. Своята област и реката, която течала през нея, те нарекли Хинел за спомен от предишното си местожителство. А по-късно Хинел било превърнато в Кинел...

Скоро след това разселване бившият пълководец на Хин-Батър - Кама-Тархан станал цар на утигите и покорил всички съседни арски племена и хотите. Той нарекъл своята държава “Атил”. Потомците му управлявали тук 300 години, а когато при Буляр пристигнал със своите хони Булюмар или Булюмбар, то те му предали... своята държава.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“Газан отблъснал хинците отвъд река Кубан-су и побил край нея своето знаме - топка от червено кече с разноцветни ленти върху копие. Това било масгутското изображение на алпа Елбеген - крилатия змей, почитан от хоните. Масгутите го наричали Барадж. Това не се харесало на хоните, които имали свое изображение на Елбеген и те поискали от Газан да замени масгутското знаме със стяга на Иджик. Царят не се съгласил и дори забранил да се говори за това. 400 години хоните търпели това унижение и трупали омраза към окръжаващите рода Дуло масгути. Накрая, при потомъка на Газан - Джилки - търпението на хоните се изчерпало и голяма част от тях се присъединила към Хазаровия потомък Дугар, поддържан от кѳтаите и тюркмените. Дугар освен това успял да получи подкрепата на башкортите, които били смес от масгути и урмийци и говорели урмийски език. Техните земи се намирили на север от баджанаците и на запад от планините Хон. Между планините Хон и пустинята Куман, на север от Хин, чергарували киргизите. Когато Дугар нахлул във владението на Джилки и го разбил, някои масгути избягали при киргизите-кангли. Когато Дугар покорил тези киргизи, част от тях начело със Сабан отишла при баджанаците и там се сляла в народа на сабаните или баджанаците. Сабаните започнали да говорят на киргизки език, но по-благороден, тъй като бил повлиян от наречието на

масгутите. Киргизката реч на куманите, оймеките и другите потомци на киргизите, наричани също къпчази - от името на киргизкия вожд, брата на Сабан - Къпчак, който се подчинил на Дугар - звучи грубо поради влиянието на речта на кътайските тюрки. По-късно сабаните се подчинили на Дугар и заимствували толкова много от езика на неговите тюркмени, че някои започнали да ги считат за тюркменско племе. А това заимствуване станало вследствие на влизането в състава на сабаните на няколко тюркменски рода...

Разбитият Джилки също бил принуден да се подчини на Дугар. Много скоро обаче, като не издържал унижението, Джилки се разбунтувал, но отново бил разбит и убит. Неговият син Булюмар избягал с верните хони и масгути на запад. Той никъде не срещал особено съчувствие, защото кому е нужен разбитият и бедният? Освен това никому не се нравели претенциите за върховенство на гордия Булюмар. При преминаването през Седморечието, голяма част от масгутите изостанала от хоните..."

Гази Баба Худжа, *"Гази-Барадж Тарихъ"*

"А останалите в Хин хони или холи били в края на краищата подчинени от сарбийците и приели тяхното име. Племето менхол и неговия род Тингиз или Чингиз произлизат от тези хони..."

"Аракътаите са северни кътаи и се считат за природни кътаи, поради което ги наричат *"чисти (ара) кътаи"*. На това племе аракътай била подчинена източната част от хоните и киргизите, които то наричало *"аргън"* от името на река Аргън [Аргун], при която те успели да разбият бащата на Булюмар - кана на хоните Джилки. След тази битка Булюмар отвел една част от хоните и подвластните им киргизи на запад, но другата им част начело с брата на Булюмар - Бурджигин - се оттеглила тогава на река Джилки [Шилка]. Името на тази река носил Джилки, тъй като се родил на нейния бряг. Пак там и бил погребан в дървена къща *"кур"* [курен], над която насипали курган [могила]..."

Но скоро и джилкинската част на хоните и киргизите била принудена да се подчини на аракътаите и започнала да се нарича *"аргъни"*. Потомците на Бурджигин или Чинджигин възприели обичаите и езика на кътаите и били оставени от аракътаите за бийове на аргъните, но те не забравили своето унижение. За да помнят винаги за него, те дори запазили името на Бурджигин, съставено от две български думи: *"бури"* или *"чин"* [*"вълк"*] и *"джигин"* или *"джакън"* - *"принц"*... От този род произлиза сегашния управител на кътайските земи Тимер [Чингиз Хан]..."

"Беше ми интересно да узная и това, което Карамъш-тюре бе написал за древните тюрки... Оказва се, че в древността думата *"осем"* се произнасяла във формата *"агъз"* и с нея хонските българи наричали осем-родовото обединение на кара-кътаите [западните монголи - наймани], но много хорезмийски писатели често я превръщали в *"огуз"* и затова бъркали огузите-узи [узи] и кътаите [монголите]. И тези бъркащи учени биват наричани *"наблюдателни"*, макар че какво бихме казали за човек, който взема магарето за камила! (...)

Много сведения съобщава тюретото и за къпчаците. Така той пише, че къпчаците или по-точно - киргизите - се делили на западни и източни. Западните, смесили се с остатъците от сакланските къпчаци [скитите] имали вид на светлооки и светлокоси хора, а източните, смесили се с кътаите, именците [манджурите] и чинците [китайците], придобили вида на чернооки и чернокоси хора... Отначало кайците [уйгурите-езичници] прогонили от Алтай в Иджим западните къпчаци, които нашите нарекли - за разлика от източните - кумани, т.е. “южни” или “светли”. А сетне кътаите завладяли целия Хин и изклали значителна част от източните къпчаци или оймеките...”

Кул Гали, “Хон Кутабъ”

“Булюмар много искал да остане в Седморечието, но племето на тюркмените се противопоставило. Тези тюркмени били потомци на някои от киргизите и тюрките, които дошли със Сабан в земята на масгутите и постепенно укрепнали. Те са много красиви външно и говорят приятен език. В роднински кръг тюркмените са много грижливи и добри, но извън пределите му нравът им е много горд и избухлив и те са твърде неверни в своите съюзи. Освен всичко останало те не искали да се подчиняват на никого и не уважавали особено и собствените си избираеми вождове. В Булюмар те видели заплаха за своята независимост и затова започнали да го заплашват с война. Царят бил принуден да отиде при башкортите, които приели хоните и получили от тях названието “себерци” (“съюзници”). Башкортите, които тюрките наричат угъри, били своеволни като тюркмените. Те почитали алпа Барадж, наричайки го обаче Маджар. Според тяхните поверия Маджар бил покровител на Живота... Якуб ибн Нугман пише, че отначало Барадж живеел на планината Каф, а сетне, когато алпите закрили земята от Слънцето със стена, отлетял в пустинята Куман, а след това - при башкортите. Тук той бил посрещнат радушно от народа и враждебно от вожда на башкортите Чирмъш, който считал за свой праотец Лебеда и искал башкортите да почитат именно Лебеда. В края на краищата бият коварно ранил Барадж и той отлетял в пустинята Куман, проклинайки Чирмъш. Скоро след това Чирмъш умрял в страшни мъчения, а башкортите повярвали, че Змеят е цар на Живота - Маджар...

Когато те приютили Булюмар, Дугар се опитал коварно да ги нападне под булото на нощта. Но жеравите с крясъка си предупредили башкортите за опасността и те се оттеглили на запад заедно с хоните. Но те вървяли с Булюмар много кратко и изостанали от него, тъй като претенцията на царя за власт не им се харесала... Сред тях се откроявали два рода - ура и байгул. От тях хоните възприели навика да произнасят думата “кан” във формата “хакан”...

В страната Идел, при река Агидел, движението на хоните било временно прекъснато, защото тук се намирала също държавата на хонския род Буляр... Последният утигски владетел на Буляр - Джоке-Утиг - имал непредпазливостта да изгори гнездото на Барадж, за да угоди на своята жена - мурдаска, която поискала от него да издигне на това място град. В огъня загинали всичките деца на Барадж освен едно, а той самият отлетял на друго място, като казал на сбогуване на Джоке-Утиг: “Аз винаги съм бил покровител на хоните и ще остана такъв. Но ти заради злодеянието си ще умреш от ухапването на моя последен син, а всичките ти деца ще бъдат убити”. Но този бек не само не се

изплашил, а напротив - по съвета на жена си се заел да издирва хинските съкровища в гробовете на предците си. И когато разкопал една могила, от земята вместо човешки останки се появили костите на кон. Това бил предупреждаващ знак на Тангра, но Джоке-Утиг не се вслушал в предупреждението и продължил да копае. Тогава изпод костите изпъзлял Змеят - син на Барадж - и ухапал бека, от което той незабавно умрял... Децата му започнали да враждуват помежду си, а сетне, като не искали да предадат властта на кого да е от тях, взели та предали царството на Булюмар... Когато канът продължил нататък, те тръгнали след него и всички, освен Баксу, загинали в боевете. Баксу, страхувайки се от проклятието на Барадж, взел за жени тридесет девойки и имал от тях седемдесет синове. Но веднъж в земята на анчийците го нападнали галиджийците и го убили заедно с всичките му синове...”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“Когато новият хонски цар Булюмар установил в Буляр властта на своята династия и наредил да наричат Буляр [с името] Атил, булярските българи започнали да се наричат и “буляри” в памет на отдавнашната си служба на хонските канове. Към времето на идването на Булюмар в състава на българите влезли толкова много хонски родове, че българите възприели хонския език...”

Непосочен автор

“Великият хан [Угедей] помоли Гази-Барадж да заеме от него на служба нашите майстори и салджии за завладяването на Мачин [Юго-Източна Азия], остров Имен [Япония] и други страни. Това бе предизвикано от разказа на чинците [китайците], че преди 1000 години от Буляр в Чин дошли хиляда души от два рода - май и иштяк - и че тези българи се прославили като отлични мореплаватели. Веднъж те били изпратени да завладеят Далечния Мачински Остров и не се завърнали. Само един булярец се върнал оттам през Близкия Мачински Остров и разказал, че жителите на онази страна привидно се подчинили на булярците, но през нощта потопили всичките им кораби...”

Гази Баба Худжа, *“Животопис на Гази-Барадж”*

“Булюмбар нарекъл Атил Бакил или Буляр и управлявал тук 30 години. Той би управлявал Буляр и по-дълго, но настъпила една страшна зима и след нея - глад. Измрял почти целия добитък и много хора. Като искал да предотврати гибелта на целия народ, Булюмар повел хората още по-далеч на запад. Хоните впрегнали в талигите си жените на мурдасите, защото се разпространил слухът, че именно те със своето вешерство предизвикали първо суровата зима, а сетне - засухата. Заедно с хоните тръгнали множество хоти и утиги и нарекли в Кара-Булгар много реки и местности с названия от своята родина: Бозаулък, Самар, Тиганак, Орел, Агидел, Хингул и други...”

“Гладът принудил кана да тръгне на запад. Принуден да изостави своя стан в държавата Идел или Стария Туран, Булюмар със своите... преминал река Агидел, наричана от башкортите Атил в чест на масгутския герой Атиле или Атилкуш. Тукашните кара-масгути, които се наричали също саклани, се опитали да попречат на това, но били разбити и начело със своя бий Боз-Урус

избягали на Бури-чай. Но българите, които се подчинявали на кара-масгутите, се присъединили към Булюмар като видяли издигнат родния аски стяг на Барадж във вида на кълбо от червено кече със сноп разноцветни ленти над него.”

“По-късно на Бури-чай от Садум дошли алманците от племето галидж и притиснали сакланите, които се наричали уруси по името на вожда Урус. А ги притиснали защото сакланите започнали война с част от българите, които се преселили от Азербайджан в Бурджан... А тези българи тутакси се присъединили към хоните, когато те преминали Идел...”

Урус се опитал да изтласка садумците от бреговете на Бури-чай, но бил разбит и убит. Тогава сакланите-уруси се подчинили на хоните и придумали Булюмар да нападне галиджийците.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“Династията на Алан лекомислено отказала да признае властта на Атил, надявайки се на помощ от Садум, и ядосаният Булюмар с голяма част от хоните, включително българите и моджарите, тръгнал към Шир и Кара-Саклан...”

Множество хонски българи в годините на размириците започнали да се наемат на доходна служба при персите и те, по тяхна молба, ги заселвали в българските райони на Кафтау. Много скоро хонските българи станали толкова много, че тези райони започнали да се наричат “Хонджази” (“хонски окръзи”)... Самият шейх Гали излага тези събития малко по-другояче...”

Непосочен автор

“Синът на хонския кан Альп-би с войска от българи и хони разбил садумците и ги принудил да избягат в Алтън Баш и Рум. Сетне Альп-би със своите българи, които претърпели в Азербайджан множество неприятности от румците, се прехвърлил през Сула [Дунав] и край град Деро [Адрианопол, Одрин] разбил 80-хилядната румска войска. Румският кан Балън [император Валент] избягал в двореца си, но бил обкръжен и изгорен от хоните, които по този начин се разправяли с вождовете на враговете. Когато дворецът изгорял, Альп-би излязъл на пепелището и открил канската корона. Той я взел и я донесъл на баща си, който се нарекъл кан, но внезапно умрял на пира по случай победата. Альп-би станал кан на образувалата се в Саклан Хонска държава и починал на времето си на планината Куян-тау или Кук-Куян. Преди смъртта си Кан-Деро, както още го наричали, заповядал да поставят на гроба му огромния знак на рода Дуло - “балтавар”. А той изглежда така: У, където знакът ^ означава брадва (“балта”), а знакът И - лък (“бер”). Тези предмети се считали от българите за символи на царската власт.

На мястото на погребението на Кан-Деро се заселили урусите, които го почитали за дето разбил техните врагове - садумците, и образували селището Аскал. Българите също почитали Альп-би, тъй като при него те станали господстващ народ на Хонската държава. Доста скоро част от хоните образувала едно племе с българите, което възприело името на българите и

тюркския език на хоните. Като главни родове на българите се сочат ердим, бакил или бояндур, себер, агачир, харка, утиг, кимер...

Внукът на Алъп-би и син на Айбат - кан Атиле Айбат, наречен Аудан (Аудон) Дуло, тръгнал срещу алманците и фарангите, задето техният цар отровил жена си - сестрата на кана. След като разбил най-силното алманско племе галидж така, че част от него избягала по Кук дингез [“Северно море”] на островите Садум и Галидж, Атиле обсадил пред нощта столицата на фарангите Алтън Баш. Тя получила своето название от златните куполи на къщите ѝ. На сутринта слънцето изгряло и блясъкът на златните покриви заслепил българите. Изплашените българи се разбягали безогледно и влиянието им след това се разколебало. Атиле, когото улчийците наричали Мъшдаулъ, умрял при отстъплението в земята на алманците и държавата се разпаднала.

Трите сина на Атиле, тримата братя - Илак, Тингиз и Бел-Кермек [Ирник], заедно с българите и улчийците се укрепили срещу фарангите в един лагер, но били разбити. Илак загинал в боя, а Тингиз и Бел-Кермек с българите получили правото да напуснат лагера. Те отишли към устието на Бури-чай, а по пътя изгубили Тингиз, убит от засада от галиджийците. По време на пробива през тази засада Бел-Кермек за пръв път наредил да вдигнат като знаме червения стяг на асите с полумесец на дръжката. От Бел-Кермек тръгва българският род на царете, наричани или канове, или балтавари, защото думата “балтавар” придобила смисъла на “*вожд*”.

Мястото, където българите се заселили между устието на Бури-чай и Джалда, където се намирили градовете на румците, Бел-Кермек нарекъл Алтъноба за спомен от обсадата на Алтън Баш. Изоставеният лагер по-късно станал град, който местните улчийци нарекли Галидж, а българите - “Учулъ” (“*Град на Тримата Синове [на Атиле]*”).

А след Бел-Кермек балтавар на българите бил неговият син Джураш Масгут, а след него - синът му Татра, а след него - неговият син Боян-Челбир, а след него - неговият син Тубджак, а след него - по-големият му син Арбуга Юрган, а след него - по-малкият му брат Албури...

Още по времето на Бел-Кермек в Саклан нахлули сабарите, които българите наричали на саклански сабани. От тях идва нашият език, който персите погрешно наричат къпчакски, защото самите къпчаки са го възприели от киргизите и при това още порядъчно го развалили. Онези пък сабани, които останали в Туран, започнали да наричат най-често баджанаки. Техният език, както вече писах, постепенно започнал да прилича на езика на узите или тюркмените и Всевишният внушил на Михаил да направи именно този език наш писмен език наред с арабския. Кашанците го наричали български тюрки, а тюркмените - туран теле [“турански език”]...

Родината на сабарите било Седморечието, откъдето ги прогонили аварите - последната отломка от хоните, които останали в Хин. Но тези бежанци в Саклан се проявили като не по-добри от своите гонители и избили множество хонски родове. Част от тукашните хони те прогонили отвъд планините Каф, където те

образували своето бекство Хонджак. А другите хони сабарите изтласкали в Джураш, където те били принудени да се присъединят към българите...

Мурдасите, които мразели хоните, се съюзили със сабарите и искали да унищожат хоните и приелите ги българи, но Бел-Кермек се сродил с бека на страшните за мурдасите масгути и с това спасил народа си от изстребление...

Синът на Бел-Кермек от дъщерята на масгутския бек - Джураш по прозвище Масгут - служил ту на един, ту на друг сабарски бек и получил в замяна на това земите между Сула и Джалда... Бидейки по природа добър, той откупил от сабарите сто хонски бийове и голям брой техни хора, които присъединил към българите под името сюрбийци (сербийци)...

Синът на Масгут - Татра - се прославил с удачните си набези срещу Рум, които извършвал с помощта на подвластните му улчийци...

В периода на управлението на сина на Татра - Боян-Челбир - в Саклан дошли прогонените от хазарските тюрки авари. Сабарите, които панически се боели от тях, притихнали, а нашите българи, напротив - надигнали глава... Боян-Челбир се побратимил с хакана на аварите Тубджак и нарекъл с неговото име своя син, а онзи пък приел името Боян. След аварите се появили техните гонители - хазарските тюрки, но българите заедно с аварите в ожесточено сражение ги отблъснали от Сула и Бури-чай. Тюрките отстъпили, но отвели със себе си част от джалдайските българи и им разрешили да образуват в Джураш собствено бекство - Бурджан - за да охраняват границите им откъм юг. Защото българите от времето на Кан-Дерейската битка се считали за най-умелите и храбри воители в света. Затова тези българи започнали да се наричат бурджани, а начело им застанал големият син на Боян-Челбир - Атрак. А западните българи на Боян-Челбир, останали в зависимост от аварските хакани, започнали да се наричат кара-българи, т.е. "западни", а не "черни", както разбирали тюрките. Защото българите наричали запада "кара", изтока - "ак", севера - "кук", а юга - "сара" или "сарь"...

Синът на Боян-Челбир - Тубджак - воювал на страната на аварите срещу Рум и подчинените на румците улчийци. Докато аварите безпощадно убивали улчийците, българският балтавар ги щадял и извел от Рум в своите владения около двеста хиляди от тях. Тези български улчийци започнали да се наричат анчийци (анчълар), т.е. "погранични", "покрайни", тъй като били заселени по северните граници на бекството (бейлика) Кара-Булгар - в Учулъ и на Бури-чай. Хаканът на аварите отначало се отнасял с раздражение към това, но когато по заповед на Тубджак анчийците направили няколко стотици лодки и успешно се сразили с тях срещу румците, се смекчил и ги оставил на мира...

В 605 година, след като управлявал 15 години, Тубджак се споминал, оставяйки на своя голям син Бу-Юрган [Органа] едно обширно бекство от Учулъ до река Аксу и от Кук-Куянтау до Джалда. А на новия балтавар на Кара-Булгар не му провървяло доста скоро. Хаканът на аварите обсадил един румски град и, както винаги, първи тръгнали на шумр анчийците, а след тях - българите. Когато хаканът решил, че силите на защитниците са сломени, наредил на българите да отстъпят мястото си на аварите. Но румците разбили аварите и разяреният хакан

обвинил за поражението Бу-Юрган и заповядал да възкачат на трона на балтаварите на Кара-Булгар по-малкия син на Тубджак - Албури. Сваленият Бу-Юрган отишъл с част от българите в румската част на Джалда и се наел на служба при тамошните румци. Той се отличавал с такава необикновена сила, че бил наречен Ар-Буга. Но пребиваването му на румска служба било кратко, защото властта на аварския хакан скоро след поражението му се разколебала и той [Бу-Юрган] можал да се завърне на любимата си река Буга-Идел. Самият балтавар чергарувал между реките Бурат и Буга-Идел, а негов стан бил аулът Кашан. По това време големият син на Албури - Курбат [Курт, Кубрат] - чергарувал между сакланския аул Аскал на Бури-чай и аула Харка на Аксу, а стан му бил аулът Балтавар...

През 618 година обезумелият аварски хакан повикал при себе си Албури уж за преговори и вероломно го екзекутирал в своя стан заради едно нападение на анчийците срещу аварите. А в действителност аварите сами нападнали галиджийските улчийци и заграбили добитъка им. При това няколко авари били убити от съпротивляващите се на нападението анчийци, което позволило на сардара на аварите да се представи за жертва на улчийско нападение... Преди Албури да отиде при хакана, Бу-Юрган видял насън парче червен плат, в каквото асите увивали покойниците, и връх на копие. Като се събудил, той разтревожен казал на брат си: "Тангра ме направи бояр и ми показа насън знаци за нещастие - червен плат за покойници и връх на копие, върху което набиват главите на убитите. Това показва, че в стана на хакана те очаква смърт. Не ходи там!". Но Албури не го послушал и загинал. А народът признал Бу-Юрган за бояр или аскал, т.е. прорицател...

Когато вестта за убийството стигнала до българите, Бу-Юрган отишъл в Рум и заявил там, че Кара-Булгар скъсва всички връзки с аварите и е готов да сключи съюз с Рум срещу тях. Зарадваният румски кан тутакси признал бека за независим балтавар на Кара-Булгар и сключил съюз с него... Когато Ар-Буга се върнал при своя народ, бийовете искали веднага да го възкачат на българския трон, но Бу-Юрган ценял званието на бояр по-високо от канската титла и казал на хората: "Народът, разбира се, може да си избира владетели, но не и от боярите, назначавани от Тангра...". По негов съвет българите избрали за свой балтавар сина на Албури - Курбат, по прозвище Башту - който веднага започнал да се готви за война с аварите.

По заповед на Курбат неговият по-малък брат Шамбат през 620 година издигнал на мястото на аула Аскал на хълмовете Куянтау град Башту [Киев] и потеглил от него срещу врага начело на голям отряд от българи, анчийци и саклани-руси. Той успял бързо да разгроми аварите и да завземе страната им. В това му помогнали местните улчийци, а също и башкортите, които се наричали "хонтурчи" (хонтурчийци) и били недоволни от управлението на аварския хакан. Но след това Шамбат се провъзгласил за независим владетел, а държавата си нарекъл Дулоба, т.е. "Земя на Дуло". Като разбрал това, Курбат наредил на брат си да се върне на службата си при него, но онзи отказал и бил наречен от Башту с прозвището "Къй" ("Отрязан", "Отделил се").

Шамбат останал в Дулоба 33 години и си спечелил огромна слава с победите над фарангите и алманците. Под неговите знамена идвали да служат и артанци,

и байлакци, и галиджийци, и аварски улчийци, и саклани, и хонтурчийци. Но все пак накрая той бил разбит от фарангите и се завърнал на служба при Курбат. Балтаварът наредил на Шамбат да заеме предишния си пост на губернатор на Башту... Жителите на града толкова го обичали, че нарекли цитаделата на Башту с неговото име - "Шамбат", а целия град с неговото прозвище "Къй". И до днес анчийците наричат Башту "Къй"...

Докато Шамбат воювал в Дулоба, Курбат неуморимо разширявал пределите на Ак Булгар Йортъ [Българската Държава]. Като се възползувал от размириците в Туранската Орда, той прогонил хазарските тюрки от Джураш и станал господар на всичко, което се намира между Сула и Идел. От стремеж още повече да унизи разбитите аварски и турански владетели Курбат наред с титлата кан приел и тяхната титла - хакан..."

Гази Баба Худжа, *"Гази-Барадж Тарихъ"*

"... Някои твърдят, че Българската Държава - Ак Булгар Йортъ - била образувана от Курбатовия баща Албури през 605 година, други - от Бу-Юрган или Курбат през 618 година, а трети - от Курбат в 619 година. Аз пък съм чел в *"Историята на Шамс"*, че Улуг Булгар Йортъ [Велика България] е била образувана от Албури през 603 година и считам това сведение за най-вярно..."

Непосочен автор

"Балтаварът чергарувал между град Банджа [Фанагория] на Азакско море и стана Хоръсдан, наричан и Батавъл [Путивль], т.е. *"княжески стан"*... По обратния път хаканът непременно посещавал и станове Тиганак и Балтавар и намиращото се от него на един ден път място на гроба на Бу-Юрган. А майката на този знаменит бояр била от юрганския род на хонското племе хот или хотраг..."

Гази Баба Худжа, *"Гази-Барадж Тарихъ"*

"... Това бил могъщ цар, който обичал мира, реда и градския живот... Освен Башту той построил градовете Иске Банджа, Балън или Балънджер, Шъгер, Саркел, Истан... Със своето величие и мъдрост Курбат напомнял Туки [Атила], но от всички занятия предпочитал търговията и не се гнусял лично да посреща пристигащите от Рум кораби и да преброява докарания товар.

По целия Бури-чай [Днепър] той устроил митнически застави и платени превози, които му носели големи доходи. Във всичко това кан Алмъш [упр. 895 - 925г.] се стараеше да му подражава... Заради безопасността на плаването... Курбат сам отплавал по Бури-чай и дал на всеки ган [праг] особено название... Първият след Башту праг той, както разказват, заповядал да нарекат Катраг в чест на любимия му син Катраг [Котраг], друг ... - Кубар в чест на приемния му син [Кубер], трети - Гулям Сюри, което означава *"Пролетна Задушница"* и *"Шум"*..., четвърти - Юлбаръс или Леу, което означава *"Заплашителен"* или *"Чудовищен"*, пети - Азбарган, което означава *"Отличен Стрелец"* в чест на сина Азбаруг [Аспарух], шести - Кугюнчаган в чест на жена си..., седми - Айяр, което означава *"Алчен"*, *"Ненаситен"*, осми - Лиманган или Балънган, което

означава “Праг на Залива”, девети - Илятбир [“Владелец на Благоденствуваща Страна”] - титулното име на големия му син Бат-Боян, десети - Лачън в чест на приемния му син [Алцек], единадесети - Давълган, което означава “Бурния Праг”, дванадесети - Кермек [“Юнак”] в чест на кан Кермек [Ирник], който основал Българския бейлик... Островът на Бури-чай, до който достигали след преодоляването на тези прагове, Курбат нарекъл Бюрган в чест на чичо си Телес, но народът започнал да го нарича Курдизе или Хурдизе - “Станът на Курбат”... Прагът, който се намирал след този остров, Курбат нарекъл Билиг в чест на любимия си син на Бюрган... Когато тази работа била свършена, Курбат слезъл на брега и побил в него своето знаме с накрайник във вид на тризъбец...

Простите саклани и анчийци много го обичали и го наричали Хур [Хор, Хорив] и Мегуль [Микула]...”

Непосочен автор

“Големият син на Курбат - Бат-Боян - чергарувал между Джалда и средното течение на река Буга-Идел, при което една част от неговия народ се изкачвала по лявата страна на реката, а другата - по дясната...

По-малкият син на Курбат - Атилкесе, по прозвище Аспарух - чергарувал между Бурджан и Бехташ, а му се подчинявали също и утигите и мурдасите. Основният му стан бил в град Бурджан в южната част на Джураш. Той бил много близък с чичо си Шамбат, който оставал улугбек на Башту, заобиколен от верните си български и саклански бийове и анчийските бояри. Тази привързаност не се харесвала твърде на Курбат, който винаги подозирал брат си в готовност за измяна, поради което на Атилкесе се паднало най-отдалеченото от Къй владение...”

Гази Баба Худжа, “Гази-Барадж Тарихъ”

“... Халифът Омар, считан за най-мъдрият и справедлив от всички халифи, приел Бат-Боян и го попитал: “Кои са били предците на българите и къде живеят българите?”. На това Бат-Боян отговорил: “Предци на българите са сакланите и тюрките. А българите населяват земята, която преди се е наричала “Балънджер”, “Джеремел” или “Себер”. А всички тези названия означават едно и също - “ливада” или “поле с малки храсталаци”. А сега ние наричаме нашата земя по името на народа - България”. На това халифът отвърнал: “Цялата земя е Божия, нали Той е създал и нея, и всичко, което е върху нея, затова не е правилно да я наричаме по името на народите”. Бат-Умар се съгласил с това и те решили, че халифът в своите послания ще нарича Велика България “Балънджер”...

На връщане [от поклонението-хадж] халифът отново приел Бат-Умар и му предал... Корана, полезни книги и зелено знаме, за да връчи тези безценни дарове на Курбат...

Бат-Боян се върнал в стана Сандугач [на река Кубан], откъдето вече пристигнал в Башту, където връчил на баща си даровете и посланието на халифа... След това Бат-Боян отишъл в своя град Баръс или Ширкан [Шарукан] на река Себер [Северски Донец]...

Но скоро - уви! - халифът Умар... бил злодейски убит [в 644 г.] от един барджиец [персиец], който искал да отмъсти на арабите за разгрома на Барджил [Персийската държава]...”

“Тазбаш [арабският пълководец Абдуррахман] се приближил до град Сандугач и устроил край него засада... Когато Бат-Умар излязъл от град Сандугач срещу арабите, той тутакси попаднал в тази засада... Щастието било на страната на Бат-Боян и той успял да се спаси с бягство, но изгубил почти всичките си воители и красивия град Сандугач, който бил безжалостно разгромен от Тазбаш... Като узнал за този разгром, Бат-Боян... наредил да нарекат Тазбаш - Сандугач, за да не забравя никой за неговото престъпление...”

“Малко преди земната му [на Курбат] кончина Велика България отново била нападната от хазарите и той изпратил на синовете си стрели, за да съберат войската... Когато синовете се събрали, каганът им обявил, че чувствава приближаването на смъртта и че оставя властта на своя голям син и съуправител Бат-Боян. Сетне... заповядал да му предадат стрелите и като ги събрал в сноп..., казал, че докато стрелите са заедно, те не могат да бъдат прекършени, а поотделно лесно ще ги строшат - стрела след стрела. “Затова вие ще бъдете винаги заедно и тогава никой не ще може да ви победи” - завещал на синовете си Курбат”.

Непосочен автор

“Докато бил жив този хакан, в страната било спокойно. Но когато през 660 година го споходила смъртта, Шамбат с подкрепата на Атилкесе се опълчил срещу новия хакан Бат-Боян с цел да завладе трона. Те му позволили да управлява повече или по-малко спокойно само 3 години, след което започнали срещу него открита война. Тъй като Курбат преди смъртта си забранил на българите да се сражават помежду си, Шамбат нападнал кана с ак-балънските улчийци и сакланите-уруси, а Атилкесе - с мурдасите, масгути, тюрки и един наемен отряд от тюркмении...

Войната продължила няколко години. Атилкесе успял да разбие сабаните на Бат-Боян, след което разгромил Ас-Банджа и заедно с Шамбат обсадил хакана в Джалда. При това хората на бека, особено мурдасите, убили и немалко от българите на кана. Това предизвикало голямо недружелюбие между черните българи и това сакланско племе. Хаканът се оплакал на Атилкесе от действията на неговите хора, но онзи издевателски отвърнал: “Мурдасите не са могли да различат твоите българи от сабаните - нали те говорят сабански език...”

5 години Шамбат с подкрепата на Атилкесе обсаждал Джалда и се считал за хакан в останалата част на Саклан-Българската държава. В разгара на тази обсада отново укрепналите тюркски хакани нападнали Саклан през Агидел. Казват, че тогава през реката от Тюркистан [Туркестан] се прехвърлили 150 хиляди кумани, тюркмении-кук-огузи и киргизи, обединени с името на основателя на Тюркската държава Хазар. Шамбат и Атилкесе се хвърлили срещу врага, но били разбити и избягали с част от своите в Башту. Този разгром станал поради това, че по време на битката джурашките тюрки, мурдасите и утигите преминали на страната на хазарите, а сарбийците избягали на север и се

укрили в сурските гори. Хазарите пленили множество бурджански българи, които принудили да воюват на тяхна страна.

Джалдайските българи били толкова озлобени срещу останалите, че желаели тутакси да довършат разбитите си съплеменници в Башту. Но благородният Бат-Боян не дал воля на чувствата си и повел кимерците срещу хазарите.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“Когато Бат-Боян най-сетне се прехвърлил през Шир [Дон], той видял бягащите хора на Кумък... и узнал, че Шамбат и Аспарух вече са разбити и са се укрили в Буртас [Средното Поволжие]... Катраг в движение атакувал един хазарски отряд, зает с преследване, и го погнал, но той го извел при основните сили на кагана, които той още не успял да разпусне... Целият отряд на Катраг загинал, а той бил взет в плен.”

Непосочен автор

“Противниците се срещнали на реката, която нашите наричали Алмъш, а киргизите - Келмес, и хаканът Бат-Боян предложил на вожда на хазарите Калга да върне незаконно превзетата от него територия на Саклан. В отговор Калга заповядал на своите да се прехвърлят през реката и избухнала ожесточена битка.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“Тогава Бат-Боян наредил на своите воини преди решителната битка да възславят могъществото на Всевишния... Той и воините му извикали в хор “Аллах Акбар!” така, че земята се разтърсила, след което атакували и разбили хазарите...”

Непосочен автор

“Тангра помогнал на своите раби и накарал вожда на бурджаните Хумък да се присъедини към своите съплеменници, вследствие на което българите с подкрепата на отчаяните храбреци-анчийци, успели да удържат пълна победа. От двете страни паднали 90 хиляди воина, от които 50 хиляди били хазари, а Калга бил посечен от Хумък и оттогава хазарите наричали реката Алмъш - “Калга”.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“За спомен от тази битка Бат-Боян приел името Халиб [*“Победител”*].”

Непосочен автор

“Хазарите малко се оттеглили, а когато Бат-Боян се приближил отново до тях, новият хакан Кабан - племенника на стария - му предложил мир при следните условия: хазарите оставят на династията на Бат-Боян кара-българската и булярската части на Саклан, а на рода на Хумък - Бурджан, в отговор на което

балтаварите се отказват от титлите хакан и кан, отстъпват на тюрките сакланските степи между Долни Шир и Джаик и дават за външните войни на хазарите част от своите воини или се откупват с данък, ако не участвуват в тях. Хумък се съгласил и се прибрал в своя Бурджан, а Бат-Боян решил да помисли и сключил с хазарите само примирие. Но по обратния път узнал, че в негово отсъствие Шамбат и Атилкесе били заели неговата Джалда и напредват срещу него. Хаканът изпаднал в нехарактерна за него ярост. Опиянен от това чувство, той се върнал при Кабан и сключил с него предлагания му мир.”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“Кабан - племенникът на убития в боя каган... сключил мир с Бат-Боян, според който хазарите получили за заселване земите между Идел и Джаик и се задължавали да оказват военна помощ на Държавата на българите... В договора новият кагат нарича угузите на български *“хазари”*, а себе си - *“хакан на хазарите”*...”

Катраг бил освободен и получил за доблестта си Убек.”

Непосочен автор

“Когато грамотите били скрепени с печатите, хазарският хакан прегърнал Бат-Боян и трогнато казал: “Ние имаме един Бог - Тангра, един род и един тюркски език... Затова аз те считам за свой родственик и брат. Освен това се чувствавам като твой длъжник, защото твоите хора премахнаха омразния ми Калга. Затова ще ти помогна да станеш господар в собствените ти владения”.

Те се отправили заедно за Кара-Булгар. Когато били край аула Харка, Шамбат и Атилкесе напуснали Джалда, опасявайки се да не се окажат затворени там и тръгнали към съюзниците си. Когато се приближили, Бат-Боян им предложил да му се подчинят без бой... Кабан не позволил на балтавара да влезе в сражение. Като хвърлил срещу бунтовниците тюркмените, той с киргизите заобиколил мястото на техния сблъсък, ударил ги в тил и постигнал победа. Шамбат и Атилкесе отново се укрили в Башту. Кабан се опитал да превземе града от раз, но българите на Шамбат под знамето на рода харка извършили набег и обърнали хазарите в паническо бягство. Тогава хаканът се оттеглил в Джураш и казал на балтавара: “А сега си оправяй работите сам - аз ти помогнах, доколкото можах”.

Бат-Боян започнал преговори с обсадените и се договорил с тях за разделянето на Кара-Булгар. Частта от бекството откъм десния бряг останала под властта на Шамбат и Атилкесе, а тази откъм левия бряг се паднала на балтавара...”

Гази Баба Худжа, *“Гази-Барадж Тарихъ”*

“За Бат-Боян останала само степната част на Кара-Саклан, но той изтърпял това, макар и да не се отказал от властта.”

“Скоро след това Държавата отново била нападната от Тазбаш с огромна войска... и Бат-Боян бил обсаден в Шаркел [Саркел, Белая Вежа]. Аспарух... не

му се притекъл на помощ и единствено доблестта на шаркелците спасила града и живота на царя... Пристигналият със своите угузи каган Кабан, когото наричали също и Хин, помогнал на шаркелците да довършат разгрома на отблъснатите от града тазбашци. Бат-Боян бил дотолкова потресен от това нападение на тазбашците, че в разсърденото си състояние дори се отрекъл от истинската вяра... Но запазил името Бат-Умар за спомен от благородния халиф Умар...

След битката българските бейове на Саксин [Предкавказието] поискали от царя или да поеме управлението на провинцията в свои ръце, или да я предаде под управлението на Кабан... Бат-Боян не можел да задържи под управлението си едновременно и Кара-Булгар, и Саксин, затова със свито сърце предал Саксин на кагана. Саксинските бейове принудили Кабан да се откаже от съюза с угузите и го провъзгласили за свой каган. Но сетне сакланските бейове превърнали своите кагани в кана-келбири [главни жреци], а цялата власт предали на каган-бековете, избирани от средата на най-знатните български бейове. За пръв каган-бек бил избран бейт Ойгър Колън-Евен. При това бейовете разпространили върху Саксин названието "Хазар", тъй като то станало име на династията [на каганите]..."

"Катраг, боейки се от Аспарух, чиито владения се намирили в съседство, се поддал на уговорките на Ойгър и преминал на служба при Хазар... Опасенията му не били напразни - през 672 година Аспарух... нападнал Убек... През 673 година Катраг с помощта на Ойгър успял да прогони Аспарух от Бургас..., а онзи отишъл при... Шамбат, който воювал с Бат-Боян за Башту..."

"По-късно той [Катраг] станал бий на Бургас и основал град Балтавар за спомен от центъра на своето кара-сакланско владение - града Балтавар [дн. Полтава]. Когато този град се разрастнал, започнали да го наричат Булгар, а названието Балтавар останало само за неговата цитадела. Тази цитадела била наричана също и "Марджикан", "Мумин" и "Тажи-Балик"... От тези названия се запазили само двете, а третото - "Тажи-Балик" - било дадено на керван-сарая... Потомците на Катраг владели Булгар 191 години..."

"През 674 година Шамбат, като получил помощта на аскалите [балтийски пирати], пристигнали от големия остров близо до Артан [Прибалтика], завладял Башту [Киев] и се обявил за каган на Кара-Булгар..."

Непосочен автор

"Миролюбивият Бат-Боян не се опитал да прогони бунтовниците от Башту със сила, защото с право считал, че ако Тангра поиска, то той ще постигне това без нито един изстрел.

И действително, след 2 години Шамбат умрял..."

Гази Баба Худжа, *"Гази-Барадж Тарихъ"*

"... Въпреки желанието на Ойгър да довърши войната в Тубджак, на него му се наложило да изпълни волята на Тангра, изказана чрез кагана Кабан... и да

помогне на Бат-Боян... Заедно те прогонили Аспарух от Башту и на последния се наложило да отиде през 677 година в тубата Улаг [Влахия], която той обявил за свое царство [с името] Улаг-Булгар...”

Непосочен автор

“...А Атилкесе, като не чувствувал достатъчна подкрепа от страна на сакланите и улчийците, предпочел да отиде с част от бурджаните и тюркмените в Кашан. А това била извънредно укрепена област, заобиколена от три страни от реките Бурат, Сула и Аудан-су, а от четвъртата - от Улагските планини [Карпатите]... Атилкесе прекарал тук - в качеството на бек на своите българи, местните улчийци и улагци - няколко години в относителна безопасност. Единствено враждебните действия срещу него на аварите и съюзните с тях румци го принудили да напусне тази област и да отиде в Искандеровите Планини. Там той образувал свое царство, което нарекъл Бурджан за спомен от предишното си владение. Неговите потомци, както пише сеид Якуб, възприели от тамошните улчийци християнството, а заедно с него и улчийския език. А това станало поради това, че поповете на улчийците проповядвали на своя език и че българите се заселили в домовете на улчийците. Единствено бурджанските кук-огузи, които продължавали да живеят в полето, запазили тюркменския си език...”

“Заминаването на бурджаните направило Бат-Боян пълновластен балтавар на целия Кара-Булгар, столица на който станал Башту...”

Бат-Боян умрял в 690 година на възраст 65 години, като живял пет години повече от баща си. Наследил го синът му Бат-Тимер или Бу-Тимер, по прозвище Джураш”.

Гази Баба Худжа, “*Гази-Барадж Тарихъ*”

“На Къзъл-Кубар [Кубер] и Лачън [Алцек], които признавали отначало властта на Шамбат, а сетне - на Аспарух, не им оставало нищо друго, освен да последват Аспарух в Улаг. Те помогнали на Атил-Кусе да присъедини към Улаг-Булгар отначало Ангъл, а сетне - Берсула [Мизия] и Макидан [Македония]. За това Аспарух им дал за владение Макидан...”

Веднъж при Лачън дошъл посланик от Алтънбаш [Италия] и му предложил да вземе за жена дъщерята на починалия бек на алтънбашските българи, който нямал синове, и да стане техен предводител... Лачън, чиято душа била изпълнена с мъка, поради това, че сакланската бика [която той обичал]... предпочела да се омъжи не за него, а за Кубар, без дълги колебания заминал със своите хора в Алтънбаш... и там станал многобожник [християнин].

Къзъл-Кубар останал в Макидан...”

Непосочен автор

“... В документите на моя господар [цар Гази-Барадж] съм виждал списъка на улаг-българските [дунавско-български] царе, носенет от посланика на Азан

[Асен] Арслан Тертер... Целият архив на везирите, завеждащи връзките с другите страни, изгоря..., както и оригинала на този списък.

Това царство [Дунавска България] е част от Идел и Улуг-Булгар [Велика България], както и Урус [Рус], Карел [Финландия], Маджар [Унгария] и Кипчак [Кумания]. Голяма част от територията му заемат планините Макидан или Кара-Бурджан, поради което го наричат също и Бурджан или Кара-Бурджан... Когато идваха посланици оттам, криеха ги от народа в цитаделата на столицата... Цитаделата [на Буляр] се наричаше Джурдизе или Марджикан, което означаваше "*Рицарската цитадела*", макар думата "дизе" за означава в простонародния език също и "*стан, лагер*". Остроумните и невежи хора преправяха името на цитаделата и казваха ту "Мардукан", ту "Тирсасе" и други подобни... В цитаделата се намираще големия дом на Колън, част от който емирът, още приживе, предоставял на посланиците на онези страни, от връзките с които бил най-много заинтересован... В този дом именно криеха бурджанските посланици, за да не възбудят разказите на бурджаните за благополучния живот в Улаг-Булгар желание сред нашите хора да се преселят там. Но въпреки това, такива неща са се случвали и то не веднъж... По същия начин постъпвали и владетелите на Бурджан... Тяхната настояща столица се нарича "Торнаба" ["*Светилище /жертвеник/ на Жеравите*", Търново] и се намира до старото езическо светилище, където принасяли жертви и се молили на духовете на предците-герои. Веднъж, късно през нощта, на това място византийската войска незабелязано се промъкнала към лагера на Аспарух откъм неохраняемата страна, но жеравите закръкали, а разтревожените българи забелязали и разбили врага...

Според "*Списъка*" отначало царувал Аспарух... Преди това той бил владял Ак Булгар [Сребърна - Волжска България] и Ечке Бурджан [Северен Кавказ]... На своите братя Лачън и Къзъл-Кубар той подарил западната част на Макидан... Той починал в 692 година...

След него царувал Тарвил [Тервел]... Той починал в 719 година.

След него царувал брат му Айяр, когото още Аспарух поставил за съуправител на Тарвил, за да предотврати сблъсъците по повод престолонаследията. Тарвил го бил изпращал с отряд воители на помощ на хазарския каган Кук-Куян, който се сражавал срещу арабите. Дъщерята на Айяр - Чакчак - била омъжена за кара-българския балтавар Сулаби [син на Бат-Тимер и внук на Бат-Боян, упр. 700 - 727 г.], който също се отличил във войната с арабите. Синът на Сулаби и Чакчак бил Айяр (Авар) [упр. 727 - 759 г.]...

Айяр Бурджански направил свой съуправител сина на Тарвил - Кермес, наречен в чест на алпа Кермес - посланика на Тангра. След една от битките с арабите, Айяр бил поразен от паралич и вместо него царувал верният му Кермес. Той толкова обичал Айяр, че влязъл в шатрата при него в момента на неговата смърт. Когато излязъл със съобщението за смъртта на Айяр, бюрганите заявили, че в него се е вселила Улят и той не може да управлява страната. Тогава предали царството на сина му Сувар [Севар]. Това се случило в годината на заека - 727 г...

Сувар умрял в годината на коня - 742 г. - разстроен от това, че Шада-идик [главният съдия] го свалил... в 740 г.... от престола. На багълите и баганините било казано, че Улят е поразила целия род на Кермес...

След 2-годишното регентство на Би-Хатън... те избрали за цар Коръмджес [Кормисош, Кормесий] - сина на Уран (от рода Угил) и дъщерята на Айяр. Той царявал щастливо до 755 година, когато воинското щастие му изменило и той... предал властта на сина на сестра си Бунек... Той починал в... 761 година...

В годината на тигъра - 762 г. - на трона бил възкачен съуправителя на Бунек [Винех] - сина на Коръмджес и неговата жена от рода Угър - Телес [Телец]... Телес бил съюзник на хазарския хаган... Потомъкът на иджика Шада - Саин [Сабин]... отнел властта от рода Угил [Укил]...

Синът на Бунек - Боян [Баян, Паган] - успял да прогони Саин...

След гибелта на Боян властта преминала към сина на Телес - Дилярек [Телерик]...

След Дилярек царувал внукът на Сувар, синът на Кермек - Караджам или Караджар, брат на Азан Тукта...

През... 764 г. в една битка Телес бил неволно убит от своите хора, но скоро самият Саин бил свален... в 765 г. от тъста на Телес - Юмарт [Умор].

Старецът Юмарт обаче скоро починал и на трона бил възкачен Азан Тукта [Токту, "Асен Велики" на Паисий], сина на Кермек и дъщерята на айярския (аварския) каган Улаг от рода Магунти. Враговете му обаче разправяли, че истинският баща на Азан бил един айярски бек, а Кермек го осиновил след женитбата си. За разпространението на тази клевета способствувало това, че голяма част от живота си Азан се намирал на служба при айярските кагани... В детството си Азан бил много слаб, затова кам-боянът му дал магическо име... Азан бил баща на Коръм [Крум] и дядо на Амуртаг [Омуртаг] и всички улаг-български царе с имена "Азан" [Асен, Асеновци] са негови потомци... Жената на Азан била бика от българския род Урус-Алан. Тяхната дъщеря Аря-Услан била омъжена за Кан-Караджар [балтавара на Кара-Булгар] и родила Угър-Айдар или Урус-Айдар...

Майката на средния син на Амуртаг - Джан-Арбат [Енравота] - била маджарска бика...

Коръм имал още един известен син - Будим, който се родил в град Бичин или на саклански - Будим [Видин] - и затова наречен с неговото име. Той по решение на баща си постъпил на служба при Кан-Караджар... Син на Будим бил Джир-Азан или Джир-Ас, син на Джир-Азан - Джун или Джунне, син на Джун - Баръс, който заедно с Джакън и Абдалах довел Бакир [Ахмед ибн Фадлан] в Болгар, а син на Баръс - Халиб...

Моят господар [Гази-Барадж] ми забрани да споменавам за службата на Будим и неговите потомци на царете на Кара-Булгар [Черна България] и Ак-Булгар

[Волжска България], опасявайки се, че татарите [монголите] на това основание ще изискат от Улаг-Булгар [Дунавска България] подчинение... Баръс бил женен за дъщерята на цар Шамгун [Симеон]... и многократно пътувал до Улаг-Булгар...”

Гази Баба Худжа, “*Гази-Барадж Тарихъ*”

“Улаг-Кашан [Молдова] се намира на река Кичи-Буга... “Ази-Улаг” означава “*Български град в земята на улагите*”... Нашите търговци пътуват от Джалда [Крим] до Бирман, а оттам по реките Тирле-су [Днестър] и Бурат [Прут] - в Улаг-Кашан и Ази-Улаг... Тези градове са изключително важни за Държавата, тъй като поддържат нашата търговия с Кара-Бурджан, Улаг [Влахия], Кряш [Гърция], Маджар и Байлак. Между тези градове се намират няколко анчийски, улагски и кумански бейлици. Те всеки ден променят границите, териториите и названията си, тъй че няма смисъл дори да се привеждат техните названия. Нашите градове им плащат данък, а във всичко останало те са предоставени на самите себе си. В темите на тези бейлици се намират жалките останки на няколко града от времената на Бургас и Кара-Булгар, но те вече нямат голямо значение. Сред тях ще спомена Саръ-Керман, Ак-Керман, Чирмъш, Бигар... Улагците [власите] ми обясниха, че “чирмъши” наричали българите от времето на Бургас, а “бигари” те наричат днешните българи...”

Маджарските, уруските, кряшките и кара-бурджанските владетели също плащат данък на тези бейлици, за да не разорват техните владения...

Аз не успях да стигна до Кара-Бурджан [Дунавска България] поради бурите в морето, от оттам в Джалда [Крим] пристигна моят ученик и сподвижник Фазъл от рода на Кермек и ми разказа някои неща за онзи край. Той се разделя на пет големи части, от които западната се нарича Маг-Идан [Македония], т.е. “*Вълчата Низина или Долина*”, северната - Кичи-Улаг [Мала Влахия], централната - Барадж Келеу [“*Змейова Молитва*”, Мизия] в чест на празника за измолване на берекет, южната - Буйрак, а източната - Деберджай [Добруджа]... А Деберджай, което означава “*Гръмовержец*” е едно от имената на алпа Кубар или Бабай, под покровителството на който считат, че се намира този край. Тук много местности носят неговите имена. Самият Фазъл живее в аул, също носещ едно от имената на Кубар - Саръ Салтък, т.е. “*Мълниен*” на хонски. До него се намират хълм и езеро, носещи имената на Бабай, тъй като се счита, че той понякога обича да си почива тук... В Деберджай избягали всички онези кара-бурджански българи, които не поискали да се покръстят, и тук винаги са преобладавали мюсюлманите. Абдаллах ибн Башту при всяко свое идване тук изграждал джамии и училища. Оттук той донесъл множество кара-бурджански книги, които били заплашени от изгаряне, тъй като били написани или с древното ни писмо “самра”, или с муслими [арабица]. Някои дори считат, че неговото прозвище “Деберзи” означава “*Деберджайски*”... В Деберджай намирали убежище също и последователите на ереста на Худаяр [перс. “*приятел на Бога*” - Богомил]... Най-известният град на този най-благодатен край е Джураш, наречен така защото именно тук се провеждали воинските пирове в чест на алпа Аудан-Джураш. Първият такъв пир бил устроен тук още Алъп-бий и на това място сеид Абдаллах издигнал джамията “Джураш”...”

Кул Гали, “Хон Китабъ”